Een wandeling in de Deutscher Herbst

De uitvoering. Over toen

In de week dat de astronomische herfst begint, wandelen we vanaf der Deutscher Herbst in Bochum, terug naar Nederland. Het is een traject van ruim 100 kilometer voor we weer bij Groesbeek de grens over gaan. Voldoende tijd om na te denken over wandelen, de herfst, het landschap en de toestand.

De Deutscher Herbst is een theatervoorstelling van ruim drie uur, een Uraufführung in het kader van de Ruhrtriënnale. Stig Dagerman, dan gevierd Zweeds schrijver, reist na de oorlog naar Duitsland om te achterhalen wat er in Duitsland, met de Duitsers is gebeurd.
Alles kwam voorbij. (Ook weer) Kaspar David Friedrich, de romanticus pur sang die in de nevel, het berglandschap overzag, de ruïnes van toen koesterde en vereerd werd door Hitler. De geest van het nationaalsocialisme was overal.
Het immense, 50-meter diepe decor was de gehoorgang met trilhaartjes, zenuwbanen en het slakkenhoofd van dochter Wiebke. Zij bezocht haar vader, inmiddels dement, en bevroeg hem over vroeger maar kreeg geen antwoord. Het wrange was dat wij, het publiek, collectief de vader waren. Ook wij geven geen antwoord want wij weten het ook niet, zijn ook weer alles aan' t vergeten. Hoe het nu is en vooral hoe het zo is geworden? Waar komt alle rechtse haat toch vandaan. Tijdens de voorstelling kwamen de uitslagen van de overweldigende winst van de AfD in Mecklenburg-Vorpommern en Berlijn, live binnen!

En nu?

Wiebke, de hoofdpersoon uit Deutscher Herbst lijdt aan Schwindlichkeit. Die is medisch onverklaarbaar en blijkt psychisch, maatschappelijk: ze is de vaste grond onder haar voeten kwijt, ze begijpt niet meer wat zich afspeelt, hoe de maatschappij in elkaar zit.

Is er ook een maatschappelijke herfst aangebroken?

Zou ik, als een Stig Dagerman, iets kunnen zeggen over de huidige tijd?
Dat is wel erg pretentieus. Om iets te zeggen over Duitsland-nu aan de hand van een wandeling vanuit het Ruhrgebied via het Rijnland naar Nederland, in zeven dagen. Ik sprak nauwelijks met mensen en had me ook niet speciaal voorbereid.

Kom je verder dan de gemeenplaatsen, de zorgen van ieder weldenkend mens over deze tijd? Neo-nazis die aan de macht komen nadat Duitsland zich 75 jaar heeft ingezet voor Vergangenheidsbewältigung? Zo snel de eenwording heeft klaargekregen. De verrechtsing die je overal ziet, de afbraak van de democratische systemen, de vreemdelingenhaat, de hang naar sterke leiders, ikke, ikke, ikke ,….. etc etc

En dat in Duitsland, dat opgeruimde land, ordelijk, op tijd, goed georganiseerd. Motor van Europa. Toeval of niet maar we maakten het die eerste dag dat we naar Bochum reisden, anders mee. We kwamen twee uur te laat aan. Vertragingen, 'fazanten op het spoor!', slechte aansluitingen. Slecht onderhouden perrons. Nette treinen van private DB-concurrenten rijden een overbelast spoornet.

Wat ons opviel. Ieder dorp/stad heeft ze: de stralende buitenwijken met moderne, stijlvolle, dure huizen, een strak woonerf, passende auto's vooral suv's, zeker niet allemaal meer Duits. Zonnepanelen, laadpalen. Het klopt van alle kanten.
Daartegenover de grote stadscentra in het Ruhrgebied: döner, kebab, pizza alom. Rotzooi en graffiti. Een broedplek voor iedereen die buitenlanders, op wie de hele industrie op draaide/draait, de schuld wil geven.
En tenslotte de oude nette buitenwijken van vroeger. Ze zijn aan 't verouderen, kunnen niet meer mee als eerder. Net of alle energie van de overheid en de mensen zelf aan de nieuwe buitenwijken wordt besteed en de rest aan hun lot wordt overgelaten.

In de voorstelling was de oplossing voor de Geschwindlichkeit - want daar gaat het uiteindelijk om - zie de feiten onder ogen. De regisseur:" …. je mehr ich mich in meiner Verwundbarkeit anderen Menschen öffne und Gemeinschaft bilde, desto weniger bedrohlich wird dieser Schwindel."

Zoeken dus naar nieuwe gemeenschappelijkheid.

Het landschap

De dag na de voorstelling gingen we op pad. In de Deutscher Herbst. Topo-GPS had de route uitgezet en die was soms mooi, soms vreselijk, soms vermoeiend, maar liet voldoende ruimte om te reflecteren.

Wat te zeggen over het landschap waar we doorheen liepen?
Mij helpt het als ik overzicht heb. De details komen later wel maar ik moet een houvast hebben om een route aan op te hangen en die te onthouden. Dat kan het landschap zelf zijn maar vaak iets wat zich daarin afspeelt of er vorm aan geeft.

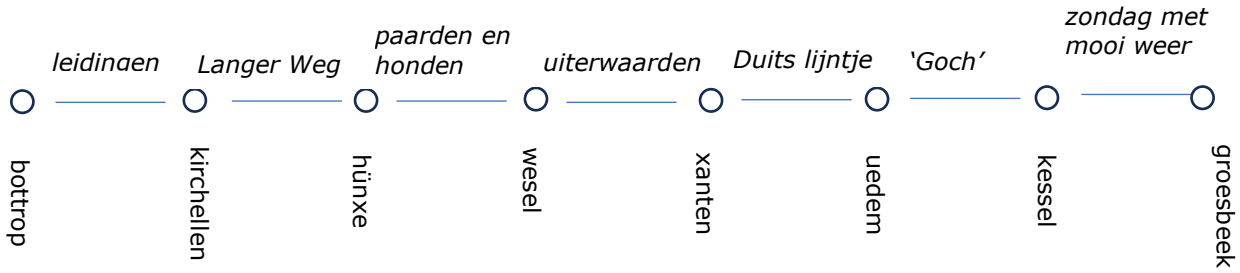

Leidingen
Op het eerste traject vanuit Bottrop waar we de wandeling begonnen, begeleidde ons een bovengronds leidingenstelsel zoals dat overal door het Rhurgebied loopt. Technische hoogstandjes. We kwamen langs de achterkant van de industrie. Eerder, 15 jaar geleden, maakten we een tocht per vrachtschip over het Rhein-Herne Kanaal dwars door het Ruhrgebied. 'Non-stop city'. Bovendeks presenteerde een aantal kunstenaars, architecten muzikanten een doorlopende voorstelling met projecties langs de kant, film op de boot zelf, het ervaren van onderdoorgangen van snelwegviaducten, 3 sluizen, klankstukken, zicht op de achterkanten van de industrie, ouderwetse overheadpresentaties. Nu ervoeren we het al wandelend.

Der Langer Weg en *paarden/honden*
Twee trajecten door een oude Rijnmeander waar kiezel en zand was gewonnen en waar nu de gaten werden gedicht met bouwafval. De helft van de route bestond uit één lange weg, der Lange Weg geheten. Het klopte. De dag erna bepaalde Haus Schwarzenstein voor een groot deel het landschap. Het was een oude ridderplaats waar vooral de toren nog van over was. Inmiddels was het in bezit van de Schleppjagtverein. Men liep er in ruiterkleding, er was een military-terrein ingericht en het hele bos van vele km2 in de omtrek was des paards. Meer richting Wesel reed men geen paard maar liet men honden uit.

De wandeling door/langs *de uiterwaarden* van Wesel naar Xanten was een en al landschap: de Rheinische Wardt. Zo zichtbaar vanaf de dijk. Niet aangetast door de stikstofmaatregelen van hier: het IJssellandschap dat er was, was eerst wei en hoogstam (Streuobst klinkt nog mooier) en verder weg graan. Nu is het 'ontgroend': de wei is gescheurd, akkerbouwgewassen, braak, mais. Het vee staat al lang alleen nog maar op stal. Van de groene weides met heggen en houtopstand is weinig meer over. Hier is het nog een gaaf geheel. Jammer dat we die dag de wandeling niet konden afmaken. De veerpont bij Xanten was door de lage waterstand van de Rijn uit de vaart.

Van Xanten naar Uedem liepen we voor een groot deel op het traject van *het Duitse lijntje*. Jaren geleden was ik het Duits lijntje tegengekomen als een van de projecten dat een plek moest krijgen in het reconstructieplan van de gebiedscommissie Maas en Meierei. Ik vond het toen maar een gek verhaal: hoe er van 1850 tot WOII een spoorverbinding was van Boxtel naar Wesel – later onderdeel van het traject Vlissingen naar Berlijn, waar de tsaar zelfs over zou hebben gereisd. - en waarom die hoognodig hersteld zou moeten worden. Toeristisch hoogst interessant. Nu liepen we

er temidden van veel fietsers en bedacht ik me dat ik maar eens moest kijken wat er rond Boxtel, Uden van is geworden.

En dan '*Goch*' op het traject Uedem naar Kessel, eigenlijk landschappelijk niet echt interessant. We liepen die dag te veel langs een lawaaiige, drukke weg. Maar ik had iets met Goch, de plaats waar we doorheen liepen. Dat was in een Asides: Tacita Dean schrijft een verhaal à la W.G. Sebald waarbij ze meandert door de tijd en plaats en vrijelijk associeert, zich laat leiden door toevalligheden. Ze beschrijft hoe ze een stafkaart van Goch e.o. vindt, nagelaten door haar vader die met het Engelse leger het Rijnland bevrijdt, bijna geraakt wordt in het bombardement op Gogh. etc.
Wij rustten op onze wandeling even uit op de bank voor het oorlogsmonument in Asperden waar een paar dagen eerder een krans is gelegd om de gevallenen te gedenken. Asperden lag op de weg naar Goch. De hele omgeving werd bij het Rijnlandoffensief helemaal in puin is geschoten. Goch hield er haar kleurloos centrum aan over.

figuur 10. Relatieschema Toevalligheden in de relatie Sebald-Dean
(eigen weergave)

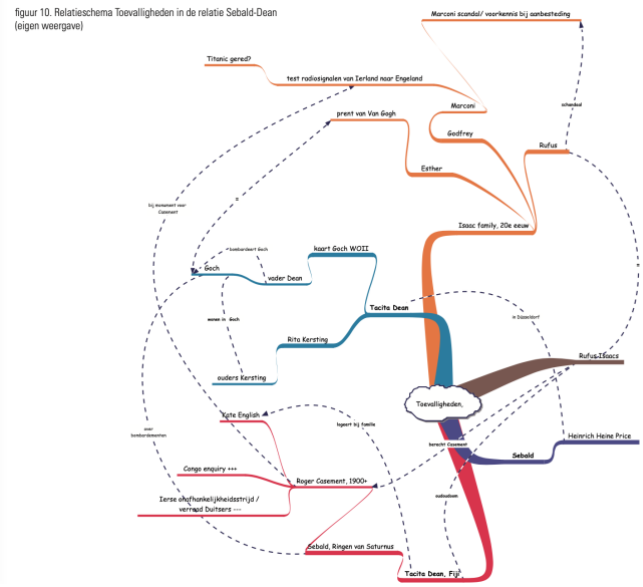

'Zondag met mooi weer'
Aan het einde van de wandeling, net over grens bij Bredeweg komen we Jan ten Holt tegen. Hij liep als een invalide en sprak als een bezetene. Hij zat in een verzorgingshuis maar nam – 'de honderdjarige die uit het raam klom' - iedere gelegenheid te baat om er op uit te gaan, aan marsen mee te doen. Hij had net de Kennedymars in Twente gelopen, 10 km voor invaliden. Hij registreerde zorgvuldig waar hij welke afstand bij welke temperatuur had gelopen. Hij noteerde in zijn boekje dat hij vol trots liet zien ook uitspraken over wandelen. Wat ik onthield: 'iedere reis begint bij de eerste stap' van Lao Zhu.
Dat soort wandelingen, marsen, x-daagsen, daar heb ik niets mee. Ik moet er niet aan denken om daarin mee te moeten lopen. Hoewel, ik ben trots als de kleinkinderen het 4daagse kruisje hebben gewandeld. Maar die hordes, kuddes, vrolijk stappende, versierde, jolige, pijnlijke wandelaars. Mijn lief heeft het bij dat soort gelegenheid over Coby-hakkentrapper, een klasgenootje in de wandelclub van vroeger die een beetje onhandig achter haar liep.
Het was deze dagen prachtig weer, dat kleurt alle waarnemingen. Er komt op de zondag door het Reichswald heel veel recreatie voorbij.
De blije bejaarden (of bijna-bejaard) op hun fietsen met trapondersteuning. Ze fietsten bergop, met tegenwind, vrolijk over de weg. Maar er waren ook veel Mamimbo's (middle aged men in mountain bike outfits) en gewoon Mamils of de vrouwelijke equivalenten. Veel hondenuitlaters. Ik denk dat wij de enige waren met een rugzak voor een meerdaagse wandeling.

Deutscher Herbst

Hebben we een beeld gekregen van de Deutscher Herbst, dat wil zeggen kunnen we met de Schwindlichkeit van Wiebke meevoelen? We zijn genoeg schoonheid tegengekomen, maar evenveel lelijkheid. Mensen waren vriendelijk. Jongeren stonden voor ons op in de drukke trein. Langs de doorgaande wegen was het een grote rotzooi. De brandnetels tierden welig. Er moest vaak nog met cash worden betaald. We hebben het niet over losgeslagen AI-agents gehad.

Heb nog wel even nodig om het allemaal in perspectief te zetten. Ondertussen moet ik het doen met al dat echte nieuws. Daar word ik soms schwindlich van. Misschien helpt **20*C+G+B+26**.

Gerard Hendrix